

Kostenko N. V., prof.,
Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kyiv

**OVER THE EXPERIENCE OF INTERNATIONAL PROJECT
“SLAVIC COMPARATIVE METRICS” (BASED ON THE SCIENTIFIC
PUBLICATION BY PROF. DR. LUCILLA PSZCZOŁOWSKA
IN SLOVO I CHAS MONTHLY. 2009, ISSUE 1)**

The article is representing the versification-study seminar concerning the summing-up analysis of an international project «Slavic Comparative Metrics,» which became the subject for the article by its director Dr. Prof. Lucilla Pszczolowska.

Key words: *metrics, syllabics, syllabo-tonics, tonics, free verse, rhyme, stanza.*

УДК 801.6: 821.124

Левко О. В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ЛАТИНОМОВНА ПОЕЗІЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО ЗАХОДУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО
ВІРШУВАННЯ**

У статті досліджено витоки ранньохристиянської латиномовної поезії, визначено головні вектори її розвитку, встановлено віршові розміри ранніх християнських поетичних творів, проаналізовано вплив античного віршування на формування жанрової та метричної системи християнської латиномовної поезії, висвітлено новаторські підходи у поетичних творах Амвросія Медіоланського та Аврелія Пруденція.

Ключові слова: *ранньохристиянська латиномовна поезія, гімн, християнський епос, Амвросій Медіоланський, Аврелій Пруденцій.*

Ранньохристиянська латиномовна поезія виникла у III–IV ст., досягла розквіту у IV–VI ст., ставши містком, який поєднав античну поезію з Середньовіччям та Бароко. Саме в християнській поезії доби раннього Середньовіччя були закладені підвалини європейського віршового мистецтва, а через посередництво останнього – і українського віршування XV–XVII ст.

Попри історичну важливість численні зразки поетичної спадщини латинського християнського Заходу довгий час залишалися поза детальною увагою вчених, хоча у XIX–XX ст. з’являлися поодинокі роботи, присвячені вивченню творчості окремих християнських поетів, зокрема дослідження творчості Пруденція [Цветков 1890; Lease 1895], Амвросія Медіоланського

[Цветков 1891] та інших. На зламі тисячоліть у науковий обіг увійшли декілька ґрунтовних праць, у яких було досліджено зародження латиномовної християнської поезії та її розвиток у IV–VI ст. [White 2000, Poetry and exegesis 2007], проаналізовано окремі жанри християнської поезії [Roberts 1989], визначено особливості поетики та віршування у творчості окремих поетів [Жданова 2002; Roberts 1993; Trout 1999; Roberts 2009], проте залишається ще багато прогалів у вивченні особливостей метрики ранньохристиянських поезій, питань традиції та новаторства у латиномовній поезії, впливу античної системи віршування на розвиток поезії християнського Заходу, що й зумовлює **актуальність** даної статті.

Мета дослідження – проаналізувати особливості метрики ранньохристиянської поезії та визначити вплив античного віршування на формування розмірів латиномовної поезії раннього Середньовіччя. **Об’єкт дослідження** – віршування латиномовного християнського Заходу IV–VI ст., **предмет дослідження** – вплив античного віршування на формування метрики та поетики ранньохристиянської поезії.

Від самого свого зародження латиномовна поезія християнського Заходу почала розвиватися різними, часом діаметрально протилежними шляхами. Той факт, що латинською мовою було написано чимало античних поетичних творів, спричинив різновекторність розвитку християнської поезії: з одного боку, християнський вірш розвивався в межах традицій античної метрики та поетики, наповнивши новим змістом старі форми; з іншого боку, зміна світоглядної парадигми кардинально позначилася на поетиці вірша, що зумовило появу нових жанрів, стилів та віршових розмірів.

Одним із нових різновидів поезії стала християнська гімнографія, яка зародилася, в першу чергу, як літургійна богослужбова поезія. Цей вид поезії найбільше відійшов від поетики римської поезії та античних віршових розмірів. Найбільш довершеними з літературної точки зору в цьому різновиді поезії є «Hymni Ambrosiani», які приписуються Амвросію Медіоланському (IV–V ст.). Безсумнівним визнається авторство чотирьох гімнів: 1) ранковий гімн «Aeterne rerum conditor» («Вічний Засновник речей»); 2) вечірній гімн «Deus creator omnium» («Бог Творець усього»); 3) гімн третього часу «Jam surgit hora tertia» («Вже настала третя година»); 4) гімн на Різдво Христове «Veni, redemptor gentium» («Прийди, Визволителю народів»). З погляду метрики гімни Амвросія Медіоланського багато в чому новаторські. Хоча вони ще не поривають повністю з античним віршуванням і зберігають розмір, заснований на довготі та короткості складів, проте цей розмір є не широко вживаним у античній поезії ямбічним диметром. Крім того, часто довгі склади є водночас наголошеними з точки зору властивої для латинської

мови динамічної акцентуації, що було не характерно та й не так важливо для античної метрики. Усі гімни діляться на вісім строф по чотири рядки, що більшою мірою пов'язано з їх виконанням за антифонним чином. У гімнах часто вживається рима, що знову ж таки є новацією для латиномовної поезії. Як правило, римуються два рядки з чотирьох, наприклад в поданому нижче уривку римуються перший з другим та третій з четвертим рядками:

Hinc jam beata tempora
Coepere Christi gratia:
Fide replevit veritas
Totum per orbem Ecclesias (Н. III, 13–16)

Поряд з цим існують випадки римування трьох рядків строфи, наприклад перший рядок римуються з третім та четвертим:

Haec hora qua finem dedit
Diri veterno criminis,
Mortisque regnum diluit,
Culpamque ab aevo sustulit (Н. III, 9–12)

Однак слід зазначити, що рима все таки не обов'язкова, так що бувають випадки, коли не римуються жоден рядок у строфі.

Deus creator omnium,
Polique rector, vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia (Н. II, 1–4).

Отож, гімни Амвросія Медиоланського ще не повністю поривають з античною традицією, зберігаючи зв'язок з кількісною метрикою, для правильного відтворення розміру в них застосовуються елізії тощо.

Поодиноким та самотнім явищем у християнській поезії IV ст. стала творчість Пруденція, який зумів класичною латинською мовою оспівати в поезії основи християнського віровчення, зокрема догмат Святої Трійці, аскетичні ідеали, дозволяючи собі багато експериментів з жанровою та метричною системами античності. Усі твори Пруденція мають грецькі назви попри латиномовність тексту, як і «Метаморфози» Вергілія, наприклад «Psychomachia» («Душевна боротьба») – поема, у якій зображена боротьба пристрастей з чеснотами; «Liber cathemerinon» («Книга повсякденна») – збірка щоденних християнських молитов у формі гімнів. Наслідуючи Вергілія навіть у називанні творів, Пруденцій дозволяв собі поєднувати гекзаметр та ямбічний триметр в одній поезії, що було новаторством з погляду античної метрики. «Psychomachia» є одним з перших творів, головні герої якого – це персоналізовані абстрактні поняття: пристрасті та чесноти. Хоча персоналізовані абстрактні поняття поодинокі зустрічаються у римських

поетів, зокрема у Вергілія та Клавдіана, проте «*Psychomachia*» Пруденція є першою цілком алегоричною поемою у літературі Заходу. Новаторство Пруденція вплинуло на подальшу поезію Середньовіччя, у якій часто поети зверталися до алегорій та персоніфікацій. Перша частина поеми, яка складається з 68 рядків, написаних ямбічним триметром, містить опис подій зі Старого Завіту, зокрема як Авраам з допомогою 318 рабів звільнив свого племінника Лота з полону. У другій частині, яка складається з 915 рядків, написаних гекзаметром, автор зображує персоніфіковані алегорії пристрастей, які полоняють людську душу. Містком, що поєднує обидві частини полону, є число 318, яке у записі грецькими літерами (ΓΗ, де Γ – графічне зображення Т-подібного хреста, а Η – перші літери імені ΙΗΣΟΥΣ «Ісус») вказує на розп'ятого Ісуса Христа, з допомогою лише якого душа може звільнитися з полону гріхів. Композиція поеми, де не останню роль грає числове позначення, вказує на шлях експериментаторства, яким пішла християнська поезія латиномовного Заходу.

Проте значна частина поетів християнського Заходу послуговувалися напрацьованими античністю жанрами та закріпленими за ними віршовими розмірами, зокрема у IV–V ст. під впливом поезії Вергілія виник християнський епос, у якому дактилічний гекзаметр та поетику епічного стилю було застосовано до Євангельської розповіді. Авторитет Вергілія надовго запанував у поезії християнського Заходу, аж до часів «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі завдяки IV еклозі Вергілія, у якій християни вбачали пророцтво античного поета про прихід Спасителя.

Найбільш відомим прикладом риторичної парафрази Євангелія у дактилічному гекзаметрі є поема Ювенка з Іспанії «*Evangeliorum Libri Quattuor*» («Чотири книги Євангелій», 330 р.), у якій багато запозичень з «Енеїди» Вергілія: окремі фрази, ритмічні закінчення віршів, навіть окремі уривки віршів. Схожі тенденції можна спостерігати у грекомовній християнській поезії, зокрема у творчості Нонна Панаполітанського (V ст.). Його «Євангеліє від Іоанна» є класичним зразком біблійної парафрази у традиціях Гомерівського та елліністичного епосу. Серед найбільш відомих латиномовних християнських епічних поетів V–VI ст. слід згадати Седулія, який у поемі «*Carmen Paschale*» («Пасхальна пісня») дактилічним гекзаметром описав Христові чудеса, та Аратора, відомого епічною поемою «*Historia apostolorum*» («Історія Апостолів»).

Антична поетика у християнській поезії засвоювалася амбівалентно. Один і той же автор міг використовувати античні топоси та міфологеми як у позитивному плані, так і в негативному. Наприклад, поет VI ст. Фортунат написав весільну пісню на одруження франкського короля Зігеберта і вестготської королівни Брунгільди, у якій Венера та Амур освячують цей шлюб (VI, 1).

Водночас у поемі «Vita Sancti Martini» він зображує античних богів як уособлення пекла, як демонічних потвор, що їх поборов святий Мартин своїми духовними подвигами [Курціус 2007, 520]. Схожі тенденції можна спостерігати у середньовічній поезії та, наприклад, бароковій українській поезії.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що ранньохристиянська поезія латиномовного Заходу стала перехідним явищем між античною метрикою та поетикою і Середньовічною силабікою та силаботонікою, зберігаючи і часто творчо змінюючи античний спадок та водночас вдаючись до експериментів та новацій. Одним з нових явищ у віршуванні було застосування рими поряд з цезурою (хоча й необов'язкове), спорадична орієнтація на динамічний наголос, а не на довготу та короткість складів, зокрема у літургійних гімнах, та застосування принципу рівноскладовості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Жданова А. Н.* Св. Амвросий Медиоланский и его гимны: Автореферат дис... канд. наук; Искусствоведение. – Новосибирск, 2002. – 23 с.
2. *Курціус Е. Р.* Європейська література і латинське середньовіччя / пер. з нім. А. Онишко / Ернст Роберт Курціус. – Львів: Літопис, 2007. – 752 с.
3. *Цветков П. И.* Аврелий Пруденций Клемент. Исследование / Петр Иванович Цветков. – М., 1890. – 211 с.
4. *Цветков П. И.* Гимны св. Амвросия Медиоланского // Прибавления к изданию творений Святых отцов в русском переводе за 1891 год. – М., 1891. – Ч. 48. – Кн. 2. – С. 417–449.
5. *Lease E. B.* A Syntactic, Stylistic and Metrical Study of Prudentius / Emory B Lease. – Baltimore: Friedenwald Co., 1895. – 71 p.
6. *Poetry and exegesis in premodern Latin Christianity: the encounter between classical and Christian strategies of interpretation / Ed. by W. Otten and K. Pollmann.* – Leiden; Boston: Brill, 2007. – 360 p.
7. *Roberts M.* Poetry and the Cult of the Martyrs: The Liber Peristephanon of Prudentius / Michael Roberts. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993. – 222 p.
8. *Roberts M.* The Humblest Sparrow: The Poetry of Venantius Fortunatus / Michael Roberts. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 2009. – 364 p.
9. *Roberts M.* The Jeweled Style: Poetry and Poetics in Late Antiquity / Michael Roberts. – Ithaca: Cornell University Press, 1989. – 182 p.
10. *Trout D. E.* Paulinus of Nola – Life, Letters, and Poems / Dennis E. Trout. – Berkeley: University of California Press, 1999. – 326 p.
11. *White C.* Early Christian Latin Poets / Carolinne White. – London and New York: Routledge, 2000. – 195 p.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2015

Левко А. В., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛАТИНОЯЗЫЧНАЯ ПОЭЗИЯ ХРИСТИАНСКОГО ЗАПАДА В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО И УКРАИНСКОГО СТИХОСЛОЖЕНИЯ

В статье исследованы истоки раннехристианской латиноязычной поэзии, определены векторы ее развития, выделены главные стихотворные размеры ранних христианских поэтических произведений, проанализировано влияние античного стихосложения на формирование жанровой и метрической системы христианской латинской поэзии, высветлены новаторские подходы в поэтических произведениях Амвросия Медиоланского и Аврелия Пруденция.

Ключевые слова: *раннехристианская латиноязычная поэзия, гимн, христианский эпос, Амвросий Медиоланский, Аврелий Пруденций.*

Levko O. V., PhD, Associate Professor
Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kyiv

THE LATIN POETRY OF CHRISTIAN WEST IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN AND UKRAINIAN VERSIFICATION

The article focuses on the origins of the Early Christian Latin poetry and vectors of its development. In the article main verses of the Early Christian Latin poetry are distinguished, the influence of classical versification on genre and metrical system of Christian Latin poetry is analyzed, new approaches in poetic works of Saint Ambrose and Aurelius Prudentius are investigated.

Key words: *Early Christian Latin poetry, hymn, Christian epic poetry, Saint Ambrose, Aurelius Prudentius.*

УДК 801.6:821.161.2

Любімова О. В., к. філол. н., асист.
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

СИЛАБІЧНІ ФОРМИ У ТВОРЧОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ 90-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто метрику та ритміку західноукраїнської поезії 90-х років ХІХ століття. Показано домінування 14-, 8- та 11-складовиків у сегменті монорозмірних силабічних структур. Поміж урегульованих різнорозмірних силабічних поезій показано